

QADIMGI VA O'RTA PODSHOLIKLAR DAVRIDA MISR

Muhammadov Sardorbek Baxron o'g'li

BuxDPI tarix ta'lim yo'nalishi 1-Tar-22 guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10873371>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Misr davlatining sivilizatsiyasi yoritib beriladi.

Maqolada Qadimgi Misrning sivilizatsiyasi, rivojlanishi, ilk davlatning shakllanishi, fir'avnlarning bosqinchilik yurishlarini, Qadimgi va O'rta podsholiklar davrini yoritiladi.

Kalit so'zlar: Nom, Nomarx, ehrom, fir'avn, sfinks, Nil, Memfis, Misr, O'rta yer dengizi, Gerodot, Neferti.

EGYPT DURING THE OLD AND MIDDLE KINGDOMS

Abstract. This article highlights the civilization of the Egyptian state. The article covers the civilization and development of Ancient Egypt, the formation of the first state, the raids of the pharaohs, and the period of the Old and Middle Kingdoms.

Key words: Name, Nomarch, ehram, pharaoh, sphinx, Nile, Memphis, Egypt, Mediterranean, Herodotus, Nefertiti.

ЕГИПЕТ ВО ВРЕМЕНА СТАРОГО И СРЕДНЕГО ЦАРСТВ

Аннотация. В статье описывается цивилизация египетского государства. В статье рассматриваются цивилизация и развитие Древнего Египта, образование первого государства, набеги фараонов, период Старого и Среднего царств.

Ключевые слова: Имя, Номарх, эрам, фараон, сфинкс, Нил, Мемфис, Египет, Средиземноморье, Геродот, Нефертити.

Qadimgi misrliklar dunyo tarixidagi eng qadimiy, paydo bo'lishi er.av. IV asr o'rtasiga borib taqaladigan sivilizatsiyani yaratdilar. Qadimiy Misr Nil daryosi vodiysida, uning birinchi ostonasidan to O'rta yer dengizi sohillarigacha yoyilgan hududda joylashgan edi¹.

Gerodot Misrni —Nil tuhfasi deb atagan edi. Qadimgi Misrning uch ming yillik tarixi bir nechta yirik tarixiy davrlarga bo'linib, ularning har biri qadimiy Misr sivilizatsiyasining o'ziga xos oyoqqa turish, ko'tarilish va rivojlanish pag'onasi bo'lgan. Qadimgi podsholik davridagi Misr (er.av.XVIII-XXIII asrlar). Mahsuldor dehqonchilik Qadimgi podsholik davridagi Misr davlati iqtisodi va boyligining asosi bo'lgan. Hunarmandchilik va texnikaning asosiy uch sohasida sezilarli yutuqlarga erishilgan. Bular: mis quyish, toshga ishlov berish va kulolchilik.

Ishlab chiqarishda misni qo'llash katta ahamiyatga ega bo'lib, u insonning texnik imkoniyatlarini kengaytirdi. Qadimgi podsholik davri toshdan ulug'vor inshootlar (piramidalar, ehromlar, qal'a devorlari) qurishning boshlanishi bo'lib, u toshga ishlov berishning yuksak san'atiga ehtiyoj tug'dirdi. Hukmdor tabaqaning imtiyozlarini himoya qilishga, sug'oriladigan dehqonchilikni tashkil etishga, jamoat tartibini saqlab turishga zarurat ko'psonli va yaxshi tashkil etilgan davlat boshqaruvini yaratishga olib keldi. U uchta asosiy bo'g'indan iborat edi: markaziy, viloyat va mahalliy (jamoat-yashash joylari darajasida) boshqaruvi².

¹ Jahon tarixi darslik qadimgi va o'rta asrlar tarixi (2013- yil) 40-45- betlar

² Jahon tarixi darslik qadimgi va o'rta asrlar tarixi (2013- yil) 40-45- betlar.

Markaziy boshqaruv tepasida shoh turib, u Yuqori va Quyi Misr shohi, Gor xudosi timsoli unvonlarini olgan. Fir'avn Misr davlatining alohida qudratining timsoli hisoblanib, to'liq hokimiyatga ega, ya'ni o'z qo'l ostida qonun chiqarish, ijroiya va sud hokimiyatlarini ushlab turar edi. Fir'avnning Yuqori va Quyi Misr shohi unvonidan kelib chiqqan holda davlat boshqaruvi ham ikki xil tuzilmaga ega edi: har bir idora amaliy jihatdan ikki bo'linga bo'lingan bo'lib, Yuqori yoki Quyi Misrga xizmat qilar edi³.

Butun Misr ulkan manbalarining markaziy hukumat qo'l ostida to'planganligi tashqi siyosatda ham muvaffaqiyatlarga olib keldi. To'rtinchi sulolaning asoschisi Snofru (er.av. XXVIII asr) o'ta faol bosqinchilik faoliyati yuritdi. Uning boshchiligida Misr tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlari ishlab chiqildi: 1. Janubga, Nubiyaga. 2 Shimoliy-sharqqa, Sinay va Falastinga. 3. G'arbga, Liviya qabilalari tomonga. Bu yo'nalishlarda u katta g'alabaga erishdi.

Ammo 4-sulolaning boshqaruvi oxirida Misrda ichki vaziyat murakkablashdi. Ulkan piramidalarni qurish va faol bosqinchilik siyosatini o'tkazishda davlatning barcha kuchlarini agressiv harakatini talab qildi, bu esa ulkan insoniy va moddiy vositalarining sovurilishiga va nihoyat mamlakatning kuchsizlanishiga olib keldi. Aholini ekspluatatsiya qilish norozilik keltirib chiqarar, ijtimoiy ziddiyatlarga olib kelar edi. 5 sulola fir'avnlari (er.av. XXVI-XXV asrlar) mamlakatdagi ichki vaziyatni mustahkamlashga intilib ulkan piramidalar qurishdan voz kechadilar. Ular markaziy boshqaruvga mahalliy va mansabdor a'yonlar vakillarini jalb etadilar.

Bu bilan kiborlarning keng doiralariga yuqoriga yo'l ochib berib, Misr zodagonlarining umumiy ahvolini mustahkamlaydilar. 4-sulola vaqtida (er.av. XXV-XXIII asrlar) kichik shaharlar boylari (nomalar) va mansabdor shaxslarning yiriklashuvi jarayoni davom etadi. Moddiy va insoniy boyliklarning mahalliy hokimiyat foydasiga qayta taqsimlanishi yuz beradi⁴.

Markaziy hukumatning Misrning tashqi siyosiy ta'siri kabi iqtisodiy va siyosiy qudrati ham qulaydi. 6-sulolaning tugashidan so'ng (er.av. XXIII asr) Memfis podsholarining hokimiyati nomigagina bo'lib qoladi. Mamlakat bir yoki bir necha nomalardan iborat talay mustaqil knyazliklarga bo'linib ketadi. Qadimgi podsholik davri tugaydi. Misrning Qadimgi Misr tarixining birinchi o'tish davri deb nom olgan tushkunlik va tarqoqlik davri boshlanadi. O'rta podsholik davrida (er.av. XXI-XVIII asrlar) umummisr davlati. Markazlashgan davlatning yarim mustaqil, bir-biriga muxolif nomalarga bo'linib ketishi umummisr sug'orish tizimining buzilib ketishiga, iqtisodning va eng avvalo butun qishloq xo'jaligining inqiroziga olib keldi.

Xo'jalikning parchalanishi va ocharchilik Misr aholisining eng qashshoq qatlamlari e'tirozi va xatto ochiq qo'zg'olonida namoyon bo'lgan xalq ommalarining noroziligiga olib kelar edi.

Ko'pchilik misrshunoslar yirik xalq qo'zg'olonini (deyarli mamlakatning turli qismlaridagi bir necha qo'zg'olonni) aynan 1 O'tish davrining oxiriga tegishli, deb hisoblaydilar. Bular haqida —Ipuser matalil, —Neferti matalilda hikoya qilinadi. Ammo og'ir vayronagarchilikni bartaraf etish zarurati Misr hukmdorlarining oldiga kuchli Misr davlatini qayta tiklash muammosini qo'yadi. Misrning yangi birlashishi uchun kurash ham shimolda, ham janubda boshlanadi. Shimolda birlashtiruvchi markaz bo'lib Gerkleopol, janubda Fiva bo'lgan. Fiva

³ Бойназаров Ф.А. Қадимги дунё тарихи. Ўқув қўлланма. Т.:«А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти», 2004

⁴ Ражабов Р. Қадимги дунё тарихи. Ўқув қўлланма. Т.:«Фан ва техника нашриёти», 2009.

hokimi Mentuxotepning g'alabasi Gerakleopol bilan Fiva o'rtasidagi ayovsiz jangning yakuni bo'lib, u 6 umummisr sulolasining asoschisi bo'ldi (er.av. XXI asr). Misr jamiyatining, davlatining va madaniyatining yangi taraqqiyoti boshlanib, u uch yuz yilcha davom etadi va O'rta podsholik nomini oladi (er.av. 2005-1715 yy., 11-13 sulolalar). 11- va ayniqsa 12- sulola fir'avnlari markaziy hukumat qo'l ostida mamlakatning insoniy va moddiy boyliklarini to'plab, Qadimgi podsholik davridagi umummisr sug'orish tizimini tiklaydilar. Bu vaqtga kelib, misrliklar nisbatan yumshoqroq hisoblangan misdan o'z sifatiga ko'ra yuqori turgan bronzani o'zlashtiradilar. Rivojlanayotgan iqtisod nafaqat butun aholining ehtiyojini qondirishga, balki mahsulotning ancha ortiqcha qismi: bug'doy, hunarmandchilik mahsulotlarini ham berar edi⁵.

O'rta podsholik davri Misr iqtisodining o'ziga xos xususiyati xususiy xo'jalik munosabatlari, bozor bilan aloqalar, qullar mehnatidan foydalanish keng taraqqiy topgan o'rta xo'jaliklarni mustahkamlash edi. O'rtacha yer-joylar bilan birga mayda yer egalarning mavqei oshib boradi. Kichkinagina yer uchastkasiga ishlov berish bilan an'anga ko'ra qishloq aholisi shug'ullanar edi. Mayda yer egalari bevosita ishlab chiqaruvchilarning asosiy qismini tashkil qiluvchi mayda yer egalari O'rta podsholik hujjatlarida —xemuuni-sutl—shoh odamlaril iborasi bilan belgilangan. O'rta podsholik davrida qullar soni Qadimgi podsholik davridagiga nisbatan ko'payadi. Qullarni keltirib chiqaruvchi asosiy manba muvaffaqiyatli urushlar bo'lib, ulardan Misrga o'n minglab asrlar haydab kelinar edi. Ular esa shohning, ehromlar, zodagonlar xizmatiga, ba'zan o'rta xo'jaliklarga ham tushar edilar. O'rta podsholik davridagi xususiy quldorchilikning rivojlanishi Misr ijtimoiy munosabatlarning xarakterli belgisidir. Misrning markazlashgan davlatga birlashtirilishidan keyin Qadimgi podsholik davridayoq yuzaga kelgan ko'psonli byurakratik boshqaruv apparati qayta tiklandi. Butun boshqaruvning eng yuqorisida fir'avn, —Raning jismidan bo'lgan o'g'lil, xudo odam turib, u mutlaq hokimiyatga ega edi. Lekin O'rta podsholik fir'avnlari mahalliy zodagonlardan kelib chiqqan nomarxlar qo'lida bo'lgan nomalarni boshqarishni uddalay olmadilar. 13-sulolaning hukmdorlari (er.av. 1789-1645yy.) mamlakatdagi ichki vaziyatni barqarorlashtirish muammosini echishga qurblari etmadi⁶.

Murakkab ichki va tashqi vaziyat, markaziy hokimiyatning kuchsizlanishi sharoitida xalq ommasining noroziligi mavud tuzum va uning hukmdorlariga qarshi ochiq xalq qo'zg'oloniga aylanib ketadi. Mamlakatda kelib chiqqan og'ir ichki vaziyatdan giksoslar birlashmasi foydalanib qolib, ular er.av. XVII asrda avval butun Nil deltasini egallaydilar, keyin esa o'z hokimiyatlarini Yuqori Misrga tarqatishga muvaffaq bo'ladilar. Shu bilan Misrda O'rta podsholik davri tugaydi va o'zga yerliklar-giksoslar hukmronligi davri boshlanib, uning hukmdorlari 15-16-Misr sulolalarini (er.av.1675-1554 yy.) tashkil etdilar. Misr nafaqat uni, balki Sinay yarim orolini, Falastinni va Suriya cho'lini birlashtirgan bepoyon Giksos davlatining bir qismiga aylandi. 13-sulolaning qulashidan so'nggi nomalarning mustaqilligi davri va er.av. 18 asr oxiri - XVI asr o'rtasini qamragan giksoslar hukmdorligi vaqti ikkinchi O'tish davri nomini oldi. Geradot qadimgi Misrning siyosiy tarixiga ham katta e'tibor bergan. U o'z asariga Misr davlatining eng qadimgi asoschisi Mina haqidagi rivoyatni kiritgan. Minaning nomi Misr fir'avnlarning shajaralarida saqlanib qolgan. Geradotning IV sulolaga mansub bo'lgan fir'avnlarning zamonida piramidalar

⁵ Косимов Э. Жаҳон тарихи. Қадимги ва ўрта асрлар даври. Дарслик. Т.: ТДПУ.,2013.

⁶ Ражабов Р. Қадимги дунё тарихи. Ўқув қўлланма. Т.:«Фан ва техника нашриёти», 2009.

qurilishi va fir'anlarning xalqni juda qattiq jabr zulimga duchor qilib, piramidalar qurishda nihoyatda ko'p odamlarni ishlatganliklari to'g'risida hikoyasi juda zo'r mahorat bilan bayon etilgan. Geradotning Misr tarixining keyingi davri, ya'ni sa'is va fors davri (эр. ав. VII—VI асрлар)га oid voqealarni bayon qilgan hikoyasi anchan to'g'ri va mufassaldir⁷.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Qadimgi va O'rta podsholiklar davrida Misr har tomonlama o'sdi.

Fir'avnlarning to'xtovsiz urushlari va piramidalarning qurilishi esa Misr xalqining noroziligiga olib keldi. Mamlakatning qashoqlashuvi va tubanlashuviga olib keldi va Misrning qo'shni qabilalar tomonidan bosib olinishiga yo'l ochib berdi. Bu esa o'z navbatida yangi podsholik davrining vujudga kelishiga zamin yaratdi.

REFERENCES

1. Jahon tarixi darslik qadimgi va o'rta asrlar tarixi (2013- yil) 40-45- betlar.
2. Бойназаров Ф.А. Қадимги дунё тарихи. Ўқув қўлланма. Т.:«А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти», 2004
3. Косимов Э. Жаҳон тарихи. Қадимги ва ўрта асрлар даври. Дарслик. Т.: ТДПУ.,2013.
4. Ражабов Р. Қадимги дунё тарихи. Ўқув қўлланма. Т.:«Фан ва техника нашриёти», 2009.
5. Нуриддинов Э., Лафасов М., Кичкилов Х. Энг янги тарих (1918-1945). Дарслик. Насаф, 2010.
6. Нуриддинов Э., Кичилов Х. Энг янги тарих (1989-2008 й.). Ўқув қўлланма. Т., «АСРМАТБУОТ», 2010.
7. П.Тигнор, Роборг Ворд Тоgetхе, Ворд Апарт: А. W.W. Нортон. УСА, Нев Нёрк. 2008. 978-0-393-11968-8
8. Муродов, Х. (2022). MUSTAQILLIKNING DASTLABKI YILLARIDA O'ZBEKISTONDA XALQARO TURIZMNING RIVOJLANISHI VA UNING ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLARI. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 1(4), 13-13.
9. Salimovich, M. H. (2022). Tourism Development in Bukhara During the 1990s and Its Problems. *International Journal on Integrated Education*, 5(6), 298-302.
10. Муродов, Х. (2022, April). СОСТОЯНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УЗБЕКИСТАНА НАКАНУНЕ НЕЗАВИСИМОСТИ. In *International Conference on Research Identity, Value and Ethics* (pp. 140-143).
11. Murodov, H. S. (2023). MARKAZIY OSIYODA RIVOJLANISHNING YANGI TENDENTSIYALARI: QOZOG 'ISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH VA NAMKORLIK MASALALARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(4), 340-345.

⁷ Ражабов Р. Қадимги дунё тарихи. Ўқув қўлланма. Т.:«Фан ва техника нашриёти», 2009

12. Мурадов, Х. С. (2023). МАРКАЗИЙ ОСИЁДА ТУРИЗМ СОҲАСИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИ (ЎЗБЕКИСТОН МИСОЛИДА). *Educational Research in Universal Sciences*, 2(8), 84-98.
13. Салимович, М. Ҳ. (2023). REVIEW OF THE HISTORY OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE REGION OF UZBEKISTAN. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR*, 1(3), 70-78.
14. Ashurovich, B. A. (2024). Results of the Archaeological Research Works Carried Out in Bactria. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 113–119. Retrieved from <https://www.inovatus.es/index.php/ejine/article/view/2686>
15. Bobohusenov, A. (2024). HISTORICAL GEOGRAPHY OF BUKHARA OASIS. *Modern Science and Research*, 3(2), 634–640. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/29429>
16. Akmal B. (2024). THE GREAT WALL OF THE EARLY MIDDLE AGES - KANPIRAK WALL. *Modern Science and Research*, 3(1), 694–698. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28381>
17. Bobohusenov Akmal. (2023). BUXORO VOHSINING ANTIK DAVRI SHISHA BUYUMLARI. *TADQIQOTLAR*, 25(2), 208–211. Retrieved from <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/307>
18. Bobohusenov Akmal Ashurovich. (2023). THE MATERIAL CULTURE OF THE TOMBS OF THE ANCIENT AND EARLY MEDIEVAL PERIOD. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(11), 24–29. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue11-06>
19. Bobohusenov Akmal. (2023). ANTIK VA ILK O'RTA ASRLAR DAVRI MOZOR-QO'RG'ONLARI MODDIY MADANIYATI . *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 65–70. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10037>
20. Bobohusenov Akmal. (2023). ANTIK VA ILK O'RTA ASRLAR DAVRI MOZOR-QO'RG'ONLARI MODDIY MADANIYATI . *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 65–70. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10037>
21. Tursunova, M., & Bobohusenov, A. (2023). QADIMGI VARAXSHA DEVORIY GANCH VA LOY BEZAKLARI. *SCHOLAR*, 1(28), 303–308. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10026873>
22. Bobohusenov Akmal. (2023). BUXORO VOHSINING ANTIK DAVRI SHISHA BUYUMLARI. *TADQIQOTLAR*, 25(2), 208–211. Retrieved from <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/307>
23. Bobohusenov Akmal Ashurovich. (2023). VARAKHSHA MURAL GANCH AND CLAY PAINTINGS. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 48–53. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue12-09>
24. Bobohusenov Akmal, & Naimov Ismat. (2023). BAQTRIYANING BRONZA DAVRI ARXELOGIYA YODGORLIKLARINING JOYLASHUVI VA MODDIY

- MADANIYATI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 73–80. Retrieved from <https://humoscience.com/index.php/itse/article/view/557>
25. Bobohusenov A. (2023). BUXORO VOHASINING ANTIK DAVRI YODGORLIKLARI. *SCHOLAR*, 1(28), 298–302. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/openscholar/article/view/5055>
26. Bobohusenov Akmal. (2023). BUXORO VOHASI QOYATOSH SURATLARINING DAVRIY TASNIFI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 29(1), 142–146. Retrieved from <https://newjournal.org/index.php/01/article/view/8667>
27. Shokir o'g'li, S. U. (2023). MAHALLANING JAMIYAT IJTIMOYIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI. *Научный Фокус*, 1(6), 369-371.
28. Shokir o'g'li, S. U. (2024). MIRZO SIROJ HAKIM VA UNING MEROSI.
29. Sadullayev U. (2024). MIRZA SIROJ HAKIM AND HIS LEGACY. *Modern Science and Research*, 3(2), 902–910. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/29502>
30. Shokir o'g'li, S. U. (2023). MAHALLA TUSHUNCHASINING VUJUDGA KELISHI HAQIDA.
31. Sadullayev, U. (2024). THE NEIGHBORHOOD IS THE CRADLE OF VALUES. *Modern Science and Research*, 3(1), 607–613. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28343>
32. Sadullayev, U. (2023). ABOUT THE EMERGENCE OF THE CONCEPT OF NEIGHBORHOOD. *Modern Science and Research*, 2(12), 722-727.
33. Sadullayev Umidjon Shokir O'g'li. (2023). THE IMPORTANCE OF THE MAHALLA SYSTEM'S REFORMATIONS IN NEW UZBEKISTAN. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(10), 25–30. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue10-05>